

Проф. В. І. РЕЗАНОВ
(Нижень).

„ВЪНЕЦЪ ДИМИТРІЮ“.

Ростовська драма 1704 р.

(До історії українських впливів на Московщину).

*Присвячується академікові
Дмитрові Івановичу Багалієві.*

Димитрія почитимъ, премудраго во
ученіихъ...

(Служ. Мінея, Кієвъ,
1891, 26 жовтня, арк. 217).

Працюючи над перевіркою текстів старовинних українських драм для академічного видання „Драма Українська“ (Збірник Історично-Філолог. Відділу Української Академії Наук, № 7), вивчаючи для цього, між иншим, рукописи Державного Історичного Музею в Москві, в серпні 1926 року, — в рукопису № 1199 (инше визначення: 37936, 1900 года), що на його з иншого приводу звернув мою увагу заврукопвідділом акад. М. Н. Сперанський (щира йому подяка!), — мені пощастило знайти повний текст шкільної драми про св. Дмитра¹⁾, — досі вона була відома тільки з програми та в уривках, що надрукували А. О. Тітов (Новыя данныя о Димитріѣ Ростовскомъ, М. 1881, стор. 14 і далі) та І. О. Шляпкін (Св. Димитрій Ростовскій и его время, Спб. 1891, приложения, стор. 59 і далі).

Аналізу цієї пієси отут я й подаю. Повний текст її друкується в вип. VIII вищезазначеного видання „Драма Українська“.

Рукопис Москов. Держ. Історичного Музею № 1199, 4^о, на 93 аркушах, писаний в Великоросії письмом середини XVIII віку²⁾, складається з: 1) Драма про св. Дмитра (арк. 1—31), 2) „Комедія на Успеніє Богородици“ — пієса, що її за рукописом Типографської Бібліотеки (у Москві) надрукував акад. М. Н. Сперанський (Успенская драма Димитрія Ростовскаго, М. 1907), і 3) „Комедія на Рождество Христово“, що її теж приписують, як авторові, Дмитру Тупта-

¹⁾ Заголовок драми: „Вънецъ славнопобѣдоносный добродѣвици хабренику Христову св. великомученику Димитрію“, то-що.

²⁾ Має запис на 1 арк.: „Изъ книгъ Степ... (обірвано) Протоієреем Іоаномъ куплена 1787-го года ноября 11, цѣна 45 ко. Миѣ досталась в... день марта 1813 года“.

ленкові, згодом мітрополітові Ростовському, — текст її, раніш надрукований в акад. М. С. Тихонравова за рукописом Рос. Публіч. Бібліотеки Q. XIV. 28. (Русс. драм. произвед. 1672—1725 гг. Спб. 1874, т. I, стор. 339 і далі), видано за чотирма тепер відомими рукописами в IV вип. „Драми Української“ (у Києві, 1927). Як бачимо, цей рукопис Істор. Музею № 1199 являє собою цікаву збірку піес, що з них дві належать самому Дмитрові Тупталенкові, а третя про св. Дмитра — учням його ростовської школи, що написали драму, вславляючи янгола-патрона, а разом і самого мітрополіта Дмитра, як то бачимо з епілогу пієси „Вѣнецъ славнопобѣдоносный“:

Вѣнецъ, его же прежде сплетать навыхомъ¹⁾,
 Святому Дмитрію по силѣ сплетохомъ,
 Аше от скудна ума і не цвѣтословенъ,
 Святому і слышашимъ да будетъ любовенъ.
 Вѣм, яко лучши въ небѣ ангели сплетаютъ,
 Егда всѣ еднотласно того величаютъ;
 Мы же, елико мощно, егда соплетохомъ,
 Вмѣсто шипковъ всѣ сердца наша прилагахом.
 Тѣмъ ж сердца желаем, в чом гдѣ погрѣшили,
 Дабы насъ сердца ваша в сем дѣствѣ простили.
 Наипаче, о владыко, от твоєи святѣни
 Молим, да простиши насъ своєи благостѣни:
 Вѣм бо, яко лучши венцы соплеташъ, —
 Житія святыхъ пишушъ, всѣхъ святыхъ вѣнчашъ.
 Зато вѣнецъ дадеся ти, златокованны
 Архієреискіи, їмже еси увѣнчанны.
 Будешъ потомъ увѣнчанъ вѣнцемъ вѣчно властѣным,
 Якоже і твоєи ангель, дванатцаточастѣным.
 Тростъ пишуша — то копье, а пот стоитъ крове,
 Яже от пресвященна чела ти ісплове.
 Часть дванадесѣтую вѣнца ты сплеташъ,
 Егда дванадесѣтѣи мѣсяць совершашъ.
 Будеши вѣнцемъ неба за то увѣнчанныи, —
 Святыхъ возвеличѣнии будешъ величанныи;
 Его же ти по долгои здѣ жизни желаємъ,
 Смирно твоєи питомцы главы преклоняємъ,

(арк. 30 звор. — 31).

Епілог, як бачимо, вдається найбільше до мітрополіта Дмитра Ростовського, і просто свідчить про те, що драму склали й виставили „питомцы“ його тоді, як він сам складав останню частину своїх Миней-Четых, тоб-то серпень місяць. Скінчив свою велику працю мітрополіт Дмитро 9 лютого 1705 року, а 26 жовтня 1704 р. було виставлено драму „Вѣнецъ славнопобѣдоносный“ Св. Дмитрію, патрону мітр. Дмитра²⁾.

¹⁾ Очевидячки, натяк на попередні драматичні вправи в школі.

²⁾ Порівн. Шляпкииъ, Дим. Рост., стор. 373, 374.

Повний заголовок пієси такий: „Вѣнецъ славнопобѣдоносный добродѣйнику храбренику Христову святому великомученику Дмитрію, в день преславнаго праздника его торжественный от смиренныхъ того іменосца преосвященнаго Дмитрія митрополита ростовскаго і ярославскаго питомцовъ грамматики учащихся младенцевъ стихословнѣ от дванадцятицвѣтовъ сплѣтении в богоспасаемомъ градѣ Ростовѣ, лѣто от Рождества Христова 1704“.

Як відомо¹⁾, ростовська школа мітр. Дмитра існувала дуже недовго (1702—1705); але-ж вона мала певний вплив. Шкільні вправи учнів „показывають въ учителяхъ учениковъ Галятовскаго и вѣрныхъ послѣдователей ‚Ключа разумѣнія‘, коего не чуждъ былъ и самъ св. Дмитрій“, — каже Шляпкин²⁾; звертаючи окрему увагу на вплив літературний, ми повинні констатувати, що такий вплив школа мітр. Дмитра справді мала — зокрема в галузі театру, драми: ростовська школа то був один з етапів поширення на північ-схід літературних творів українського стилю, зокрема — української драми. Яскраво за це промовляє між иншим самий цей збірник Історичного Музею № 1199, що зберіг тексти аж трьох пієс, звязаних з іменням фундатора ростовської школи.

„Вѣнецъ славнопобѣдоносный Дмитрію“ — шкільна драма цілком українського стилю, що його занесли до Ростова Дмитро Тупталенко та його співробітники по школі. „Конечно, тутъ работали преподаватели, а не ученики, учившіеся всего два года“, — завважує І. О. Шляпкин³⁾, здається, слушно⁴⁾.

Заголовок пієси того-ж-таки українського стилю, що й заголовок різдвяної драми Дмитра Тупталенка „Премѣна непостояннаго мира сего, гордости сѣтми в маловременной жизни человекѡвъ уловляющая“, то-що, та багатьох инших українських драм (див. „Драма Українська“, вип. IV, стор. 39—40), — заголовок довгий, вигадливий, що освітлює, як дивиться автор на ідею та зміст пієси. А матеріал для заголовку, а саме метафору „Вѣнецъ славнопобѣдоносный“, очевидно, запозичено з церковної служби св. Дмитрові Солунському, де зустрічаємо ось які вислови: „На леств побѣду возставивъ побѣдительный вѣнецъ правды пріялъ еси, Дмитріє“ (служ. Минея, октябрь, арк. 210 звор.); „Побѣдившаго лжу нечестія, славою вѣнчае тя, Дмитріє“ (ibid.); „От ангель хвалами вѣнчае тся“ (ibid., арк. 204 звор.); „Добродѣдному приглаголю Дмитрію“ (арк. 208 звор.); „Божественнымъ мученія вѣнцемъ увязенъ, при

¹⁾ Шляпкинъ. Св. Дмитрій Рост. Розділ VIII: Ростовская школа св. Дмитрія (стор. 327—353); Д. Совицкий. Русскій гомилетъ начала XVIII в. Іоакимъ Богомолевскій, Київ, 1902, стор. 90—93.

²⁾ Св. Дмитрій Рост., стор. 336.

³⁾ Op. cit. 343.

⁴⁾ Як відомо, і в Київі писати драми для шкільного театру повинні були професори риторики або поетики.

Бозѣ ликуеши“ (ibid.); „Вѣнценосче мучениче Димитріе“ (арк. 215 звор.); „Димитріа почтимъ, премудраго во ученїихъ и вѣнечника въ мученицѣхъ“ (арк. 217).

Природньо було запозичити стилістичний матеріал з церковних пісень, тропарів, ірмосів, то-що, бо оточення, що в ньому повстала піеса, було цілком прийнято інтересами церковної служби.

Темою та цільовим уставленням нашої драми було — вшанувати мітрополіта Дмитра в день його іменин (26 жовтня), уславляючи його патрона, св. Дмитра Солунського, шляхом відповідної театральної вистави, як то було звичайно на Київщині, на Україні, в шкільному оточенні. Ростовські автори-навчителі зважилися виставити перед мітрополітом та гостями на шкільній сцені, силами учнів, як акторів, подвиг славетного св. Дмитра Солунського та його мученицьку смерть.

Цей сюжет — подвиг св. Дмитра та його смерть — і розгорнено в піесі.

Щоб обізнатися з подіями, наші імпровізовані драматурги взяли найближче джерело, що було просто та завжди перед їх очима — життєпис св. Дмитра Солунського, якого складав сам Дмитро мітр. Ростовський та надрукував в жовтневій книзі Міней-Четїх, під 26 жовтня. Цей твір „Страданіє святого славнога великомученика Димитрія“, оброблений за С. Метафрастом та Ч.-Мінеєю Макарія мітр. Московського, переказує такі події:

1. Народження св. Дмитра від побожних батьків: „Отець его бѣ воевода Солуня града, втайнѣ вѣруяй въ Господа нашего Ісуса Христа, не смѣяше же явѣ пресвятого его исповѣдати имене, яко великое на христїаны бысть тогда от нечестивыхъ царей и мучителей гоненїе... Храняше же внутрь палатъ своихъ въ тайнѣй молитвенницѣ двѣ святаы иконы, пред ними же всегда съ единовѣрною супругою своею моляшеся истинному Богу“; довший час не було в них дитини, і аж „по мнозѣмъ времени“ народивсь у них син Дмитро.

2. Молодечі роки Дмитрові, його розум та побожність: „Родители введоша его въ молитвенный свой храмъ и показавше святаы иконы научиша его святѣй вѣрѣ, сказующе ему вся, яже приводятъ къ познанїю Господа нашего Ісуса Христа, и вся, яже показываютъ суету скверныхъ боговъ языческихъ и бездушныхъ идоловъ ихъ. Димитрій же от словесъ родителей своихъ, а наипаче от благодати Божїя позна истину и вседушно вѣрова Богу, и поклонився св. иконамъ, цѣлова ихъ усердно... Отрокъ же прїемъ св. крещенїе, учащеся закону Божїю, и растяше лѣты же разумомъ, добродѣтелями от силы в силу грядущи, и благодать Божїя бѣ въ немъ, просвѣщающая и вразумляющая младенца“.

3. Смерть батьків Дмитрових; він стає Солунським воеводою: „Слышавъ же Максимїанъ царь о преставленїи воеводы солунскаго, призва къ себѣ сына его Димитрія святого, и видѣвъ разумъ его и храбрость къ бранемъ, ановпаторъ его постави и Солунь ему

вручи, глаголя: Соблюди отечество твое и очисти е от нечестивыхъ христїанъ“...

4. Дмитро христїанїзує солунян: „Димитрій же святой, прїемъ от царя санъ, прїиде въ Солунъ и прїялъ бысть от гражданъ честно; и абїе нача ясно предъ всѣми исповѣдати и прославляти имя Христа, и всѣхъ вѣрѣ святѣй учити; и бысть солуняномъ другїй Павелъ апостолъ“...

5. Максимїян дізнається про це і, повертаючися з війни проти сарматів, заїздить до Солуня. Дмитро вже був готовий на мучеництво: він доручив усеньке своє багатство вірному служникові своєму Луппу, щоб він роздав усе убогим, а сам, шукаючи багатства небесного, моливсь Богу та постував.

6. Цар кличе до себе Дмитра, допитується, чи справді він так робить, як про нього кажуть: „Димитрій же ставъ предъ царемъ, дерзновенно себе исповѣда христїанина быти и укори языческое многобожіе. Царъ же повелѣ его всадити въ темницу“.

7. Дмитро у в'язниці... „И сѣдѣше св. Димитрій въ темницѣ, яко въ чертозѣ свѣтлѣ, поя и славя Бога (Боже, въ помощь мою вонми! Господи, помощи ми потщися“, то-що); діаволь же, хотя его устрашити, преобразися въ скорпію и хотѣше святаго за ногу угрызнути. Онъ же крестнымъ знаменїемъ ограждся, безбоязненно попра скорпію ту ногами“. У в'язниці Дмитра відвідав янгол, „съ прекраснымъ вѣнцемъ райскимъ, въ свѣтлости величїй“, і сказав йому: „Миръ тебѣ, страдальче Христовъ, мужайся и крѣпись“... „И распаляшеся святой сердцемъ въ любовь Божїю, желяючи усердно за Него излїяти кровь свою“.

8. Виступає борець Лїя: „Въ то время упражняшеся царъ въ играхъ и позорищахъ; имѣяше бо нѣкоего борца славна именемъ Лва, от вандалскаго языка родомъ суща, емуже сотворивъ позорищное мѣсто высоко, утѣшашеся смотря како той Лвї борется съ храбрыми человѣки и убиваетъ ихъ метая съ высоты на копїя“.

9. Нестір зважується виступити проти Лїя; Дмитро його підбадьорює та благословляє: „Бѣ же тамо нѣкій юноша именемъ Несторъ, христїанинъ вѣрою, знаемый св. Димитрію; сей видя Лвя убивающа многихъ, а наипаче христїанъ погубляюща нещадно, распалися ревностїю и восхотѣвъ съ нимъ братися, тече къ св. Димитрію въ темницѣ сѣдѣщему и возвѣсти ему вся яже о Лви борцѣ, яко множество уби христїанъ, и просяше у него благословенїя и молитвы, да возможеть того немилостиваго человѣкоубїйцу побѣдити. Святой же Димитрій, знаменавъ его крестнымъ знаменїемъ, рече: Лвя побѣдиши, и за Христа мученъ будеши“.

10. Подвиг Несторів, Лієва смерть, царів гнів, Несторова смерть, засудження Дмитра до страти на горло: „Тече же Несторъ на позорище и велегласно возопивъ: Боже Димитрієвъ, помози ми, — сплетеса съ супостатомъ крѣпко, и горькой предаде его смерти, низри-

нувъ его долу на острая копія. Царъ же опечалися зѣло о погубленіи Ллевомъ, и абіе повелѣ Нестора мечемъ посѣщи; обаче не утѣшился от печали, но весь день той и всю ночь о Лви скорбѣше. Увѣдавъ же яко Димитрій виновенъ бысть смерти Ллевой, повелѣ и его убити копіями, яко же бо Лвй на копіи отъ святаго Нестора свержен умре, тако и Димитрію мучитель суди копіями прободену быти: да равною, рече, умреть смертію той, иже таковую смерть исходатаи любимому нашему Лвию“.

11. Мученицька смерть Дмитрова: „Наченшу же свѣтати 26 дню Октоврїа, внидоша воини въ темницу, и обрѣтше св. Димитріа стояща на молитвѣ, избодоша его копіями... Тѣло же его на земли поверженное и безчестно лежащее, нѣщии от вѣрныхъ нощію пришедше тайно взяша и погребоша“.

Отака традиційна старовинна легенда про св. Дмитра, що дійсно був за проконсула в Ахайї та постраждав за віру року 306, а згодом став об'єктом культу, як високошанований святий патрон Тесалоник (Солуня)¹⁾; до життєпису було додано довгу низку „чудес“ святого. Цю легенду в обробці Дмитра Тупталенка й використали автори драми „Вѣнецъ славнопобѣдоносный св. Димитрію“, взявши такі моменти: в I дії —

- а) Максиміян настановляє Дмитра на Солунського воеводу;
- б) Дмитро християнізує солунян;
- в) Лупп, за дорученням од Дмитра, годує убогих.

У II дії —

- а) Максиміян приїздить до Солуня;
- б) Дмитро сповідає себе щирим християнином, його беруть до в'язниці;
- в) Виступи борця Лія;
- г) Дмитро підбадьорює та благословляє Нестора на боротьбу з Лієм;
- г) Несторів подвиг, смерть Лієва; Несторові та Дмитрові призначено кару на горло;
- д) Скарання Нестора й Дмитра.

Ці мотиви доповнено та розвинуто, оздоблено та прикрашено при обробці способами, звичайними в тогочасних українських драмах; передусім помічається вплив різдвяної драми самого Дмитра Тупталенка, як зараз побачимо.

Структура та композиція драми „Вѣнецъ Димитрію“ та самісінька, що ми спостерегаємо в цій різдвяній драмі й у багатьох інших старовинних українських пієсах: антипролог, пролог, епілог, дію поділено на яви. Характер цих компонентів так само звичайний, традиційний.

¹⁾ Див. О. Tafrali, Thessalonique au XIV siècle, Paris 1913, стор. 132 і далі. Порів. Еп. Филаретъ, Св. великомученикъ Димитрій Солунскій и Солунскіе славяне (Чт. въ Общ. ист. и древн. при Моск. унив., 1848, № 6); Арх. Димитрій (Самбикинъ) Сказаніе о св. Димитріи, 1894.

Алегоричний антипролог змальовує боротьбу поганства, політеїзму (Многобожія) з вірою в єдиного Бога (Православ'є), так само, як антипролог різдвяної драми Дм. Тупталенка — боротьбу Смерти та Життя (Жизни):

Многобожіє.

Во всеи подсолнечной азъ есмь прославленню,
Зане боги многими сталось умноженно...

Православ'є.

Во имя Отца, Сына і Духа пресвята
Будеши тѣхъ силою чрезъ мене поправа — то-що.

Кінцева сцена драми „Вънець Дмитрію“ так само алегоричного змісту: Гонор Максиміянів (Тщеслав'є) вихваляє міць цареву, проти нього виступає Слава Дмитрієва, янголи, і далі — апотеоза. Отже алегоричні сцени становлять своєрідне обрамлення пієси, — як то ми бачимо і в різдв. драмі Дм. Тупталенка¹⁾. Треба тільки додати, що „Вънець Дмитрію“ розвинув свій антипролог значно скромніш, — авторові, очевидно, бракувало фантазії поширити межі алегоричної християнської мітології.

Невеличкий пролог „Вънца“ — цілком того самого характеру, що й пролог різдвяної драми: переказується зміст пієси, запрошується глядачів до уваги, проситься благословення од владики Дмитра:

Наипаче того, отколь імя знаемъ,
Благословящихъ рукъ его желаемъ.

Пієсу поділено на дві дії (дѣйства), — теж на дві дії (дѣйства) поділяється й друга драма Дмитра Тупталенка, а саме — „Комедія на успеніє Богородици“²⁾.

І дія „Вънца“ починається сценою царя Максиміяна та його „вельмож“; спочатку це зовсім така сама сцена, як ява б різдвяної драми Дмитра Тупт. („Иродъ с вельможи“). „Вѣсте, яко скипетръ сеи вручиша мнѣ бози“, — каже Максиміян „вельможам“, починаючи сцену; „Четверовластный скипетръ подъ солнцемъ сияет“, — каже Ірод теж на початку сцени; тільки коли Дмитро Тупт. починає монолог Ірода високомовним покликанням:

Непреодоленный мужіе и мудри,
Держави моеи столпы непоколебимы, —

автор „Вънца Дим.“ перебуває без цього красномовства. Вельможі-порадники вихваляють Максиміяна (вельможі Іродові — так само), але коли цар запитує про своє майбутнє, вони не можуть одповісти, і радять покликати жерця, щоб дізнатися про волю богів (порівн.

¹⁾ Див. В. Резанов. Драма Українська, вип. IV, стор. 54—57.

²⁾ Див. М. Н. Сперанскій. Успенская драма; „Драма Українська“, вип. V.

у різдв. драмі: вельможі радять Іродові, в яві 8, покликати рабинів). Жерця кличе „отрок“ (= парень в різдв. драмі). Жрець сповіщає, що боги

Свою нам нерадость купно возвѣщаютъ —
Рекоша: нѣкто інный богъ у насъ явится...
Тому Богу молятся многи христіаны...

Доповідь Жерця гнівить Максиміяна (як згнівили Ірода доповіді рабинів); він під гарячу руч наказує знищити цих богів та „изваят ины“, але-ж за порадою вельмож гнів його окошується на христіянах (як Ірод за порадою теж вельмож наказав винищити вифліємських немовлят).

Автор „Вѣнца Димитрію“ додає тут власне од нього вигаданий мотив: окрім вельмож, винищити христіян Максиміянові радить ще й якийсь посланець од самого пекла в жіночій постаті, Мелея:

До нашего любимца, ты, Максиміана,
От твоихъ боговъ съ ада тебѣ есмь посланна,
Да на христіанъ сердце твое запалится,
Да ні единъ живъ будетъ, зѣло да ярится.

Максиміян остаточно вирішує винищити христіян, і посилає „вождя“ з вояками (порівн. — Ірод посилає „вождей“ з вояками винищити немовлят).

Українські драми, слідом за польськими та латинськими езуїтськими, зівсиди оздоблювано та прикрашувано алегоричними посталями, що брали участь у діях¹⁾. Так само і „Вѣнецъ Дим.“: в 2 яві виступає Щирість Христіянська (Усердіє) з сумним голосінням за побитими христіянами:

Кто ми дасть слезы, кто ми дасть потоки,
Точащися с сердечной опоки!...
Із рая четыре текущія рѣки,
Істочите слезъ потоки велики,
Слезное море!
Да азъ утону во слезахъ навѣки,
Зане ізбиты святыи челоуѣки,—
Горе мнѣ, горе!

Ці вірші, між иншим, свідчать про те, що авторові їх була відома київська драма „Царство Натури Людской“ 1698 року²⁾, де знаходяться отакі вірші, що їх переробкою, очевидячки, були наведені слова голосіння Щирости Христ.:

З рая четыре текущія рѣки
Істочѣте ми воды слез велики;
Слезное море!
Нехай утону во слезахъ во вѣки,
Нехай не живу между челоуѣки...
Обтечите мя, слезния потоки,
Точащися з сердечной опоки...²⁾

¹⁾ Пор. „Драма Українська“, вип. IV, стор. 49—50.

²⁾ Див. „Драма Українська“, III, 111 і далі. ^{*)} Там-таки, стор. 127.

Щирості Хр. відповідає коротким віршем у риму Голос Неба, — тут ми маємо відомий спосіб „луни“ (Ехо), що його уживали і Дмитро Тупталенко, — напр. у 15 яві різдвяної драми, — і багато інших українських старовинних драматургів та віршописців, а в поетиках дано їй теорію цього способу ¹⁾: —

Усердіє Христіанства.

Ты, Небо, сіе зрящи, о сем мнѣ возвѣщай:
Рши, от кого убиты погана?

Голос Неба (лунає)

От Максиміана!..

Усердіє.

На коемъ мѣстѣ? Зрѣти ихъ желаю!

Голос Неба (лунає).

Приоткриваю.

При цьому, очевидно, перед глядачами відчиняли якусь заслону й показували картину — купи трупів побитих. Щирість знову починала голосити, а потім ставала на молитву перед іконами. Останній мотив — з легенди про Дмитра (див. вище, п. 2 легенди), що шанував ікони ще замолоду.

У 3 яві Максиміян, завдоволений з того, що вигублено християн, настановляє Дмитра на солунського воеводу, хоч він і одмовлявся, — тут оброблено, розвинено та драматизовано мотива з легенди, оповідання повернуто на діалог.

Таким самим чином у 4-й яві досить-таки примітивно драматизовано оповідання легенди про апостольський подвиг Дмитра в Солуні: війт та бурмистр вітають нового воеводу, Дмитро починає розмову про віру, захоплює слухачів своєю проповіддю, роздає їм хрести, славить Бога сам і солунян навчає християнського богохвалення, виголошуючи тут-таки на сцені молитви „Отче нашъ“, „Богородице Дѣво радуйся“ та симбола віри.

Щоб схарактеризувати настрій та поведінку Дмитрову після цього, драматург знову впроваджує на сцену алегоричні постаті (ява 5): Віра православна кличе до себе Надію й Любов, вони втрьох ідуть до Дмитра та навчають його (ява 6):

Вѣра.

Вѣруи крѣпко всѣмъ сердцемъ во истиннаго Бога...

Надежда.

Враговъ не устрашанся, имѣи мя, Надежду...

Любовь.

Азъ любовь утверждаю, — держи ю у тебе,
І возлюби искрення, якоже сам себе.

¹⁾ Там-таки, III, стор. 10.

Додержуючись указівок Любови, Дмитро кличе свого служника Луппа, дає йому до рук ключі од своєї скарбниці і наказує годувати вбогих.

Далі дія переноситься на міську вулицю, чи майдан, — і перед нами побутова сцена. Виставляючи її, автор „Вънца Дмитрію“ керувавсь такими зразками, як насамперед сцена пастухів у різдвяній драмі, або „играние свадбы“ в піесі про „Алексѣя Божія чоловіка“¹⁾.

Трое вбогих — сліпий, глухий та хлопчик — сидять на вулиці, розмовляють про свої справи, даремно чекають милостині від прохожалих. До них зближається Лупп і закликає їх до будинку Дмитра на частування; глухий ніяк не зрозуміє, в чому річ (комічний діалог); потім вони йдуть, сідають там, де їм показує Лупп, їдять, п'ють, розмовляють поміж себе.

Цією сценою закінчується I дія піеси.

Дію II автор розвинув значно напруженіш. Отут найбільш статика дійових осіб перейшла в динаміку, і піесу закінчує трагічна розв'язка.

Ява перша малює жорстокий конфлікт між Дмитром та царем Максиміаном з приводу віри: на початку Дмитра повідомляють про те, що наближається Максиміан, який прийшов до Солуня; Дмитро зустрічає царя, вітає його та його почет, приймає в своїй хаті, — таким цілком реальним шляхом розгортає сюжет наш драматург, виходячи з короткого оповідання легенди (див. вище, п. п. 5 та 6); на запитання цареве про справи, Дмитро відповідає:

Слава Богу моему, все мирю, все благо...

Це слово „моему“ викликало всю біду. Максиміан, що виряджаючи Дмитра на воеводство, дав був йому наказа:

Дабы люди знали,
Шествуй с ними ко богом; дабы почитали,
Приноси купно с ними кровоточныя жертвы:
Всѣ бо боги мои суть...—

Максиміан раптом чує, що Дмитро славить якогось свого Бога! Цар хоче дізнатися:

Кто есть богъ твой? коего бога поминаешь?

„Димитрій-же дерзновенно себе исповѣда христіанина быти и укори языческое многобожіе“ — каже, як ми бачили, легенда. Драматург розвинув це коротеньке оповідання в цілу дискусію. Готовий на мучеництво за віру, Дмитро в драмі безбоязно відповідає цареві:

Тотъ есть, котораго ти не зналъ і не знаешь:
Богъ-Отець, Сынъ, Духъ святыи, едины в троицы,—
Тѣхъ быть едино знаю под троими лица.

¹⁾ Див. „Драма українська“, вип. IV та V.

Максиміян спочатку хоче напоумити Дмитра:

Что ты безумствуещи? Едино быти трое?
Не могутъ трое быти въ единомъ, ниже двое! —

а потім велить покликати жерця й наказує йому переконати Дмитра. Але Дмитро заперечує жерцеві з такою силою непохитного християнського переконання, що примушує свого антагоніста визнати своє безсилля; жрець каже:

Заградилъ есть ми уста своими словами, —
Отпустите мя, а он да глаголетъ с вами ¹⁾.

Малюючи в особі свого героя такого непереможного оборонця православности, наш драматург мав перед очима живий такий образ — мітрополіта Дмитра Ростовського, борця проти розколу, майбутнього автора „Розыска о брынской вѣрѣ“; щоб його вшанувати, як ми вже казали, і було написано пієсу.

Роздратований Максиміян узиває жерця дурнем, проганяє його геть, і провадить далі дискусію вже сам; умовляють Дмитра ско-

¹⁾ Оцей мотив про дискусію християнина з представниками іншої віри, поганства, в присутності гнобителя християнства, зустрічаємо так само в київській шкільній драмі 170²/₄ року „Declamatio de sanctae Catharinae genio“, що її склали студенти Київської Духовної Академії польською мовою, — див. Inductio 3: дискусія Катерини з поганськими „філософами“. Текст цієї пієси, ще не надрукований, зберігсь у рукописах Москов. Синод. Бібліотеки № 1016 та Київо-Соф. соб. № 479; друкується в V вип. „Драми української“ (Збірн. Іст.-Філ. Відд. Української Академії Наук № 7). Пор. Вол. Розовъ, Южно-русская школьная драма о св. Екатерине („Изборникъ Киевскій“, 1904, стор. 208 і далі). Той-таки мотив про дискусію християнина з поганським жерцем маємо і в відомій трагедо-комедії Т. Прокоповича „Владимиръ“ (ява 3, дія III: дискусія грецького філософа з жерцем Жериволом). Взагалі-ж мотив дискусії про віру був досить популярний: відомий Інокентій Гизель улітку 1646 року мав публічний диспут з єзуїтом Миколою Циховським, що згодом видав це Colloquium Kiioviense (див. Tribunal. s. Patrum de processione Spiritus sancti a Patre et Filio. Krakow, 1659); у рукопису другої половини XVII в. збереглося „Прѣніе“ литовського протопопа Лаврентія Зизанія з ігуменом Іалею та „справщиком“ Григором у Москві в 1627 р., з приводу катехізиса Лаврентія (див. Тихонравовъ, Лѣтоп. русс. литер. и древн., т. II, віда. II, стор. 80 і далі); відомий Арсеній Суханов мав „Прѣнія съ греками о вѣрѣ“ р. 1650 (див. С. Бѣлокуровъ, Матеріали для исторіи русс. церкви — Труды Киев. Дух. Акад. 1883, дек., стор. 670 і далі). У письменстві цей мотив дискусії про віру мав чимало обробок, починаючи з відомого апокрифа „Прѣніе І. Христа съ дьяволомъ“ (Тихонр., Пам. отреч. литер. II, 282); пригадаймо, напр., Ганса Розенблюта „Ein disputaz eins Freiheits mit eim Juden“ (Fastnachtspiele aus dem XV Jahrhundert, Stuttgart, 1853, III, 1115), „Слово о преніи христіанъ со жиды и о вѣрѣ стязанія“ (Тихонравовъ, Лѣтоп. русс. лит. и древн. т. III, віда. 2, стор. 73), книжку К. Скупинського „Rusin albo Relatia rozmowy dwoch Rusinow, shizmatyka z unitem, o rozmnożeniu wiary Katolickiey“... Warsz., 1634. (Архивъ Юго-Западной Россіи, т. VII, ч. I, Киевъ 1887, стор. 650...), та инш., кінчаючи інтермедією українця з жидом, на тему, котра віра краща, середини або другої половини XVII в. (див. М. Возняк, Початки української комедії, Львів 1920, стор. 35, 192).

Отака розповсюдженість цього мотиву викликала появу його і в нашій драмі „Вънецъ Дмитрію“.

ритися волі царевій також і вельможі, але Дмитро непохитний. Тоді цар загрожує:

Димитріє, крайне вѣщаю ти слово:
Вскорѣ мученіє будетъ ти готово!

Але Дмитро вже давно готовий до цього; він з охотою скидає з себе свій сан воеводи. Максиміян розлютований; він волає:

Раба сего противна скоро похитѣте,
В твердишія заклепы крѣпко затворѣте,
Не дадите ясти, пити, там да исчезаетъ,
Іже Максиміана держави не знаетъ!..
Возметъ его за шею, ведетъ немедленно!

Сторожа брутально забирає Дмитра до в'язниці. Дмитро-ж поводиться по-геройському поважно, — він каже цареві:

За хлѣб, за соль і за честь главу ти склоняю,
А за Бога моего готовъ умираю.

Фанатична непохитність Дмитра збуджує в Максиміяні, після вибуху лютости, сум.

Горе моему царству, горе скиптру сему,
Что не повинуются премнози ему!
Димитрии, другъ мой бывши, тотъ противно ходитъ,
І мнѣ печаль і себѣ сердечну наводитъ,—

каже він (ява 2). Але бачучи, що нічого не вдіє, вдається він до поточних справ: треба обрати нового воеводу солунського. Вельможі рають обрати Януса:

Янусъ разсуденъ і честенъ,
Сеи граду воевода пребудетъ иелестенъ,
Тои нашихъ боговъ с нами купно почитаетъ,
І твое властелинство зѣло величаетъ.

Цар погоджується і призначає Януса на воеводу, хоча він спочатку й відмовляється, — а потім, щоб остаточно заспокоїти себе та розважитися, кличе свого улюбленого борця Лія, наказує привести христіян і влаштувати боротьбу. І тут-же, на кону, Лій на герці забиває одного за одним двох христіян. Максиміян завдоволений, виряджає Лія, „на ино мѣсто христіанъ ловити“, а сам іде спочинути. Лій тріюмфує:

Нынѣ время і сила подадеса Лію,—
Не одна съ христіанъ обраши убію.

Так розгорнув наш драматург коротеньку фразу легенди: „(царь) утѣшашеся смотря, како той Лій борется с храбрыми человѣки“ (див. вище. п. 8), тільки в піесі христіян тут змальовано зовсім не як хоробріх, — з них один каже:

Азъ не сязю, не могу, — прости мя, молю тя;
Вѣмъ, яко мя убієшь, аз не поборю тя.

А другий:

Вида смерть христіанску от твоеа силы,
Сам трепещу, от смерти і ты есть несмѣлы.

Цю відміну в характеристиці дійових осіб, очевидячки, спричинили художні мотиви: підкреслюючи боязкість попередніх борців проти Лія, драматург мав на меті утворити тло, що на ньому особливо яскраво змалюються постаті інших борців протилежного характеру — відважних Дмитра та Нестора, які слідом і з'являються на сцену.

Я в а 3: „Димитріи в заклепахъ веселится о Господѣ, стоя на главѣ скорпія мужественно“, — каже програма цієї яви, — сцена цілком відповідна до легенди (див. вище, п. 7: „д'їавольъ преобразися в скорпію и хотяше святаго за ногу угрызнути; онъ же безбоязненно попра скорпію ту ногами“). Піеса вкладає в уста Дмитрові в в'язниці такий монолог, проїнятий мотивами та висловами з псалмъ:

Зряще мя во узах суца заключенна,
 Не разумѣи мя быти сердцем болѣзненна...
 Не плачю, вѣм бо прелестъ суетнаго мира:
 Кто тому ввѣряется, злая того вѣра.
 Такою Максиміанъ вѣрою вловленни,
 Он в себѣ і бѣсь в нем, здѣ под ногами явленни,—
 Пржеде челоуѣчески хотя мя прелстити,
 Нинѣ во образѣ зміа хошет мя вкусити.
 Се, враже, на главу ти смѣло наступаю...
 На тя, Господи Боже, всегда уповаю ¹⁾,
 Да яко гора Сионъ не подвижнусь ²⁾ желаю.
 Не надѣяхся всегда на князи і люди ³⁾,
 Всегда глаголах: Богъ намъ прибѣжище буди ⁴⁾...
 Прилипи, языкъ мой, в вѣки гортани моему ⁵⁾,
 Аще славы не воздам Богови своему!..
 Не отлучихся от тебе, ты еси со мною,
 Съ небесе принимающъ, і азъ есмь съ Тобою.
 Іду умом в небо, і ты еси тамо,
 Аще во адъ — Ты еси сѣмо і овамо ⁶⁾...
 Дан в терпѣнїи помощь, да не болѣзненнѣю
 Сердце мое пребудеть і не боязненно...

Цей монолог частково повторює Дмитрові слова, що він промовляє у життепису:

Въ тебѣ утвердихся от утробы,
 от чрева матере моея Ты еси мой покровитель (Псал. 70).

Боже, въ помощь мою воини, Господи,
 помощи ми потщися (Пс. 69)

От чрева ми матере к тебѣ приверженный...

Дан в терпѣнїи помощь...

Але в життепису (Ч.-Мінея Дмитра Ростовського, вереснева четверть, арк. 99 звор.) слова Дмитра у в'язниці займають тільки

¹⁾ Порівн. На тя, Господи, уповахъ... — Псал. 30.

²⁾ Пор. Яко гора Сионъ не подвижнеться... Псал. 124.

³⁾ Пор. Не надѣйтеся на князи, на сыны челоуѣческія... Псал. 145.

⁴⁾ Пор. Богъ намъ прибѣжище и сила... Псал. 45.

⁵⁾ Пор. Языкъ мой прильпе гортани моему... Псал. 21; Прильпни языкъ мой гортани моему, аще не помяну тебе... Пс. 136.

⁶⁾ Пор. Аще възду на небо, ты тамо еси; аще сниду во адъ, тамо еси... Псал. 138.

5 рядків, у монолозі-ж — 52 вірші: драматург самотужки використував значно більш інших псалм, розроблюючи цей монолог.

До Дмитра приходять Нестір, знайомий йому юнак, — і сцена розгортається цілком за легендою (див. вище, п. 9): Нестір оповідає, як „Ліи Максиміановъ многихъ убиваетъ, гдѣ христіанъ устрѣтитъ“, і прохає поради його — що зробити, „да побѣдятся Ліи насъ многихъ побѣдивыи“; Дмитро благословляє Нестора іконами — хай він виступить проти Лія, і пророкує:

Нечестива сокрушишъ, аще кротокъ безъ мѣры;
Огради себе крестомъ, лобызая иконы, —
Будеть тобою поправъ славны борець оныи.

Але драматург проминув другу частину Дмитрового пророкування Несторові: „за Христа мучень будеші“.

Яву 4 драматург, додержуючись узагалі легенди, оброблює теж самотужки, доповнюючи своїми деталями:

Максиміян кличе до себе Лія, щоб дізнатися, чи багато той винищив христіян, „І сам не получилъ ли отъ кого что злого“; Ліій похваляється своїми „безчисленными“ убивствами; Максиміян:

Люблю тебе за сіе; буди впрעדъ таковыи.

Ліій завжди готовий до боротьби. В цю хвилину вісник сповіщає про Нестора:

невеликъ собою,
Братися не боится с великимъ тобою.

Ліій самовпевнено похваляється:

Надѣюся, что его една рука вдаушить...
Что ми руки сквернити? убью единымъ перстомъ...

На ці хвастощі Нестір відповідає:

Не хвалися, но боися; не шатайся всеу;
Сила твоя воскорѣ поперется буе.

Як відомо, церква православна визнала Нестора теж за святого. У грецькій редакції легенди про св. Дмитра невідомого автора, що її надрукував Мінь у *Patrologiae cursus completus... series graeca*, том СХVІ, стор. 1179—1184, і в слов'янському перекладі цієї легенди, що входить у склад Великої Мінеї мітр. Макара Московського за жовтень місяць¹⁾, про боротьбу Нестора з Лієм оповідається так:

„Отшедъ убо на тризнице и на степеня вѣскочивъ, повергъ же одежду, ста передъ Максиміаномъ, якоже удивитися царю, и призвати к себѣ иже на се вѣскочивьшаго и совѣтовати ему и глаголати: юноше! вѣмъ, яко имѣній скудость на селико взятися мечтаніе устрои ты, яко да побѣдивъ богатство стяжеші, или погрѣшивъ убо-

¹⁾ Див. Вел. Миней Четин, собр. митр. Макаріємъ, Октябрь, дни 19—31, изд. Археограф. Комисси, Спб. 1880, стор. 1887.

жества молвы со еже жити преминишися. Азъ же твою милую возрастъ и юность, юже принеслъ еси; даю и о единомъ дерзнутіи достойная и довлѣющая дарованія... Лию же не соплетайся, елма тебе сильнѣйшихъ многихъ живота лишилъ естъ. Сія слышавъ Несторъ не восхытиса царевымъ любочестиемъ, ниже устрашиса похвалами Лиевыми; царици, же отвѣща: не имѣнія желая, ни же ради сего въ подвигъ внидохъ, но да лучша себе отъ Лия поставлю: ни же бо хочете жити или богатѣти пришедшаго отринувшаго Лиеву первую славу (грецькою мовою: μηδὲ γὰρ βούλεσθαι ζῆν ἢ πλοῦτα ἐῖξαι καὶ ἐκχορήσαντα τῇ παραβούτῃ τοῦ Λαίου δόξῃ — себ-то: бо я не хочу жити чи багатіти, коли мені доведеться ухилитися від бійки та відмовитися від слави, що наперед захопив Лій). Напрасно же царь и иже о немъ ярости симъ реченнымъ наполньшемся презорство Несторово укориша, и царь убо повелѣвая зываше и укрѣпляше Лия“.

У Ч.-Мінеї Дмитра Ростовського „Страданіе св. мученика Нестора“ (27 жовтня) про це саме оповідає так:

„Несторъ святыи потече скоро на позорище и свергши ризы своя предъ всѣми велегласно возопи: азъ хочу съ Лвемъ братися. Царь же видѣвъ таково дерзновеніе юноши, удивися и сожалѣвъ о красотѣ и юности его, глагола къ нему: не видѣлъ ли еси, колико Лвій лучшихъ тебе и сильнѣйшихъ побѣди, ты же малъ возрастомъ и младѣлты, дерзаеши пойти противу таковаго, ему же равна не покажетъ подсолнечная. Несторъ же рече: аще и малъ есмь азъ и немощенъ, обаче велика естъ и непобѣдима сила Христа моего, на него же надѣюся, и во имя его хочу соплетитися съ тѣмъ исполиномъ. Царь же слышавъ имя Христова и познавъ, яко Несторъ христіанинъ естъ, разгнѣвася, и повелѣ абіе ити ему на помость, мня, яко тожде будетъ Нестору отъ Лва, еже бысть и прочымъ“.

Ці деталі легенди проминуто в життєпису Дмитра Солунського, що складав Дмитро мітр. Ростовський; проминає ці деталі і наш автор „Вънца Дмитрію“: У піесі Нестір каже Лієві:

Господь крѣпость людемъ си, благословя мирно,
Дастъ, а тѣло на копѣяхъ будетъ ти несмирно.

Ліи.

Что тако мя ругаешъ? Молю, повели ми!—

вдається Лій до царя. Максиміян каже: Велю, і боротьба повинна була розпочатися.

Нестір, готовий зчепитися з супротивником, викликує: „О Боже Дмитрієвъ, молю, помози ми!“ Так само Нестір викликував і в легенді.

Далі в піесі стоїть коротка ремарка: Борба, і зараз-же Нестір викликує:

Слава тебѣ, Господи, слава тебѣ буди!
В немощи моеи силу да знають Ти люди!

Боротьба скінчилася перемогою Нестора; велетень Лій загинув.

Щоб уявити собі, яким чином усе це повинно було виконатися перед глядачами на сцені в Ростові 26 жовтня 1704 р., ми маємо занадто мало вказівок у самій драмі „Вънецъ Димитрію“; треба вдатися до інших джерел, щоб довідатися, як уявляли собі справу автори пієси та керівники спектаклю, що повинні були певним чином обставити та встаткувати сцену й улаштувати театральну дію. Вказівки можна здобути від самого Дмитра Ростовського, що в зазначеному вище „Страданіи мученика Нестора“ оповідає, як він уявляв собі деталі події.

Про борця Лія Дмитро Ростовський каже:

„Бяше же той Лвій, яко другій Голіаѳъ, великъ тѣломъ паче всѣхъ людей, страшень взоромъ, звѣрообразень и звѣронравень, гласъ же его аки гласъ льва рыкающа, яко от самага его взора и гласа трепетати на него зрящымъ; крѣпость-же его бѣ несказанна и неопреодолѣнна сила, ибо дуси нечистіи въ немъ живяху, и никто же противу ему стати можаше“.

Було досить нелегке завдання керівникові спектаклю утворити таку фігуру з актора-учня, щоб вона не справила комічного вражіння.

Про місце кривавих подвигів Лія Дмитро Ростовський каже:

„Сему скверному Лвию созда царь средѣ града помость на столпѣхъ, высокъ и пространень, на немъ же бы ему борьбы творити въ позоръ всѣмъ¹⁾); под помостомъ же множество копій и иныхъ острыхъ оружій и желѣзъ потче горѣ острою, да его же Лвій побореть, абіе низвержетъ на тыя острия оружія, на ня же падшій прободется и умретъ. И тако Лвій боряся съ человекѣми, меташе ихъ под помость на копія и смерти предаваше. Царь же со всѣмъ множествомъ воевъ своихъ на то съ радостію смотряше, и гордяшеса о борцѣ своемъ. Глядяше же на той позоръ и Солунскій народ, в немъ же бѣ множество вѣрныхъ, иже видяше проливаемую кровь человекѣскую от безчеловѣчнаго того звѣря, тяжко въздыхаху: многихъ бо от христіанъ уби, ихъ же нуждею нечестивіи на помость влечаху и понуждаху, да борются съ Лвемъ“.

Такий „поміст“ - естраду — театр на театрі — було влаштовано й на сцені в Ростові для драми „Вънецъ Димитрію“, як це видно з слів Нестора до Лія:

А тѣло на копіяхъ будет ти несмирно.

На цьому помості в 2-й яві II дії „Вънца Дим.“ Лій боровся з двома христіанами, приведеними за наказом Максиміановим: „Даите христіанъ, даите сѣмо Лія“; тут-таки повинен був виступити проти Лія й Нестір.

Нестора Дмитро Ростовський змальовує так:

„Тѣломъ храбръ, лицемъ красень, мало брадныя власы испущая“.

¹⁾ На полях зазначено: „театръ“.

Боротьбу Нестора з Лием Дмитро Ростовський описує так:

„И взыде св. Несторъ со тщаніемъ на борительное мѣсто; Лвй же играя и скача найде на святаго. Онъ же яко видѣ приближающася Лвя, огради себе крестнымъ знаменіемъ и великимъ гласомъ возгласи, глаголя: Боже Дмитріевъ, помози ми; и тако сплется съ супостатомъ, нача братися. Богъ же укрѣпивый иногда Давида на Голяаа, укрѣпи и раба своего Нестора на сквернаго Лва, на посрамленіе нечестивому царю, вѣрнымъ же своїмъ на веселіе: ибо малый Несторъ большій показася своею храбростію паче великаго Лвя, его же яко птицу похитивши, сверже съ високаго того помосту на острая копія, на няже Лвй падши аки дубъ велій, злѣ изверже окаянную свою душу, и погибе память его съ шумомъ, упразднися же гордая его сила и суетное Максиміаново о борцѣ своемъ величаніе“.

Про те, що було далі, Дмитро Ростовський оповідає так: „Царь же воставъ¹⁾ со студомъ, поиде въ палаты своя, скорбя и тужа вельми о любимомъ своемъ Лви“.

Драматург, звичайно, не міг допустити, щоб дійова особа в такий момент мовчки виходила зо сцени, і в нашій піесі Максиміян зараз-же кличе до себе переможця, щоб довідатися, які сили йому допомогли:

Приди сѣмо, Нестор! Кто всему ты наставилъ?

І він обвинувачує і Нестора і Дмитра в чаклуванні:

Ложъ есть во васъ! есте чародѣи!..

У цьому пункті (коли тільки схожість не випадкова) автор пієси, здається, використав, як джерело, тую редакцію легенди про Дмитра Солунського, що увійшла у склад жовтневої Мінеї Макара московського, бо тут читаємо:

„Максиміанъ же напрасно от престола своего въскочи и дряхлѣ въ царская отхожаше дворы, глаголя: тако ми боговъ (грецькою мовою: *μὰ τῶν θεῶν* — клянуса богами) чародѣяніе нѣкое сѣтвори, понеже не бы убитъ отъ юноши сего, иже толика и таковая показавъ мужества. Призвавъ убо къ себѣ Нестора, рече къ нему: Рци ми, юноше, которое чародѣяніе приемъ или которыхъ имѣлъ еси помощникъ, яко Лля убилъ еси?“²⁾

Але-ж повторюю, схожість тут мабуть випадкова, бо не можна довести, що ця редакція легенди про Дмитра була знайома нашому драматургові, а з другого знов-же боку—мотив про чаклування досить поширено, а тому він міг повстати в драматурга самостійно, без ніяких літературних впливів.

Драма наближається до розвязки. Не виходячи зо сцени, цар Максиміян зараз-таки утворює нараду з вельможами та суд над ча-

¹⁾ Очевидячки, з фотелі, крісла, що на ньому сидів.

²⁾ Там-таки, стор. 1888.

рівниками. Це — самостійне доповнення драматургове. Суд короткий, і кару на горло всі ухвалюють одностайно. Воевода солунський пропонує:

Сеи (Нестір) достоинь есть под мечь, Дмитрія слушавъ,
Димитріем на копьяхъ Ліи смерти прислушавъ,—
Буди Несторъ от меча скоро посъченныи
Димитріи копіями буди заколенныи.

Цар приймає й стверджує цю пропозицію, і наказує виконати. Це — згідно з легендою.

Проте-ж зовсім не згідно ні з легендою, ані з твердістю духа, допіру виявленою, те, що драматург приневолює Нестора казати Максиміянові після присуду: це вже не слова героїзму самозречення, а слова легкодухости, нікчемного протесту проти вироку:

Несторъ.
Что ти азъ, Максиміане, сотворих бѣдныи,
Яко мене приводишь в часъ жизни послѣдныи?
По повелѣнію ти прїидох здѣ призванныи,
А чрезъ силу Божію сей врагъ есть погранныи.

Не відповідаючи Несторові на цю його мізерну промову, Максиміян квапить скарання, — він каже сторожі:

Что стоите, о глупцы? скоряе ведете!
Да тот не празднословить, главу отсѣцъте!..

Він іде, прощаючися з новим воеводою Солунським:

Мы же со радостію въ свояси ідѣмо,
На смерть безчестну окомъ не глядѣмо.
Тебѣ, Янусе, Солунъ вручаю; будь вѣренъ,
Да не найдеть і на тя таки ж гнѣвъ безмѣренъ.

Воевода Янус з пошаною виряджає тирана:

Вѣрныи рабъ твои, от тебе милости желаю!
Шествуй благополученъ, азъ тя провождаю.

Далі — німа сцена цілком за легендою: „явленіє 5 не разглаголющее, но точію зримое, в нем же святыи Несторъ, побѣдивыи Ліа, в главу мечемъ убиваетъ; по нем же св. Дмитріи копіемъ прободенъ душу свою Богови, в Него же вѣрова, вручаетъ“, — як каже програма пієси.

Остання сцена алегоричного змісту: Гонор Максиміянів (Тщеславіє) вихваляє міць цареву, проти нього виступає Слава Дмитрієва, янголи, і далі — апотеоза¹⁾. Про значіння цієї алегоричної

¹⁾ Програма каже: „Тщеславіє Максиміаново хвалится, аки бы Максиміана вся подсолнечная трепещетъ о мучительствѣ его, наипаче же о убіеніи христіанъ, в них же поминаетъ св. великомученика Дмитрія, его же Слава обезчещаетъ Тщеславіє, и копіемъ, имъ же святыи прободенъ, убиваетъ, а добродѣвника Христова с небесныи і земныи Богомъ избранныи величаетъ“.

сцени в звязку з початковою теж алегоричною сценою ми вже казали.

Про епілог ми теж вже говорили.

Отака ця піеса.

Поробімо підсумки:

Драма „Вънець Дмитрію“ виникла в оточенні Дмитра мітрополіта Ростовського, серед умов, у яких працювала Ростовська школа, що він її утворив.

За тих часів по таких школах панували впливи шкіл українських, з Київською Духовною Академією на чолі: навіть Московську Дух. Академію було реформовано на зразок Київської; в побут шкіл проходили звичаї українські, напр. звичай улаштувати театральні вистави.

У Ростовській школі було виконано Різдвяну драму Дмитра Тупталенка, тоді мітрополіта Ростовського та Ярославського, а також, здається, його-ж „Успенську драму“, так само як і Різдвяну драму, що увійшли до складу трьох піес рукописного збірника Державного Московського Історичного Музею № 1199, очевидно, ростовського походження.

Автором, чи авторами драми „Вънець Дмитрію“, треба гадати, були тогочасні навчителі школи, особи літературно освічені, мабуть, учні Київської Дух. Академії.

Завдання цієї драми було — вшанувати мітрополіта Дмитра з приводу його іменин (26 жовтня), уславляючи його патрона, св. Дмитра Солунського.

За джерело для змісту драми була легенда про св. Дмитра Солунського та св. Нестора в обробці Дмитра Тупталенка мітр. Ростовського (в його Ч.-Мінеях).

Мотиви легенди в драмі доповнено та розвинуто, оздоблено та прикрашено способами, звичайними в тогочасних українських драмах; найбільше помітний вплив піес самого Дмитра Тупталенка.

Структурою, композицією драма — цілком українського шкільного стилю, дарма що писано її слов'яно-російською літературною мовою.
